

Számítógép segíti a hazai kémiai kutatások szakirodalmi információs igényeinek korszerű kielégítését

KOVÁTS Zoltán

Ez év őszén lesz öt éve annak, hogy a Veszprémi Vegyipari Egyetem Tudományos Bizottsága meghallgatta a Központi Könyvtár igazgatójának tájékoztatóját a kémiai kutatások korszerű szakirodalmi ellátásának módszereiről és azok veszprémi, illetve hazai megvalósításának feltételeiről.

A könyvtár vállalta a kutatók dokumentációs igényeinek reprográfiai formájában való kielégítését – pontos bibliográfiai adatok alapján. Nem tudott viszont felelősséggel vállalkozni a bibliográfia összeállítására, témafigyelésre, illetve "érdemi" szakirodalmi adatszolgáltatásra az egyetemi kutatások spektrumának teljes szélességében, a tudományos kutatás igényeinek megfelelő legmagasabb szakmai színvonalon.

A célnak megfelelő, szakszerű bibliográfia összeállítása a kutató feladata maradt. Pedig a referáló lapok folyamatos figyelése vagy mutatóik adathalmazának gondos átfésülése nemcsak idejüket, hanem figyelmüket is annyira igénybe vette, hogy az így kiválasztott közlemények elolvasására, megértésére és kiértékelésére, a bennük talált információk hasznosítására már csak csökkent szellemi energiát tudtak összpontosítani.

A világ vezető ipari államaiban a szakirodalmi információkat a gépi adatfeldolgozás módszereivel rendezik, tárolják és teszik visszakeresésre alkalmassá. Meredek ivű ipari fejlődésüknek egyik biztosítéka éppen a gyakorlatilag teljes szakmai világirodalom minél gyorsabb és hézagtalanabb visszakeresésének lehetősége. A számítógépes kémiai szakirodalomfigyelő szolgálat hazai megszervezésének esélyeit ugyan a Tudományos Bizottság egyik tagja kb. 15 éves perspektívának ítélte, a bizottság azonban mégis megbizta a könyvtárat a gépi információkeresés feltételeinek tisztázásával és szervezésének előkészítésével.

Az előkészítést a magyar vegyésztársadalom szakirodalmi tájékoztatói szokásainak és igényeinek felmérésével kezdtük. Cimekért és erkölcsi támogatásért a Magyar Kémikusok Egyesületéhez fordultunk. A kérdőíveket 6000 címre küld-

tük szét 1967 végén, kitöltve 552 darabot kaptunk vissza. Ezekből az tűnt ki, hogy a válaszadók 71 %-a szakirodalmi tájékozódás céljára elsősorban referáló lapokat használ és a gépi információkeresés módszerét is igénybe venné 72 %. A reprográfiai szolgálat meggyorsítását és kiterjesztését 83 % kérte.

A felmérés adatai alapján a MM Könyvtárosztálya 1968 elején felkért annak a tervtanulmánynak a megírására, amely a kémiai szakirodalmi szolgáltatások országos rendszerének kiépítésével foglalkozott - a VVEKK folyóiratállományának és reprográfiai kapacitásának fejlesztése útján.

Ugyanez évben jelent meg a 131/1968. sz. MM. utasítás a hasonló profilu könyvtárak állománygyarapítási kooperációjára. A rendelet szövege ugyan az állománygyarapítás koordinálására vonatkozó határozatokat hangsúlyozza, de nem zárta ki a könyvtárközi együttműködés lehetőségét egyéb területeken sem (könyvtárközi kölcsönzés, reprográfiai együttműködés stb.). Amint később kitént, a gyűjtőköri munkamegosztáson alapuló állománygyarapítási kooperáció - erélyes adminisztratív intézkedések nélkül - a könyvbeszerzések terén nem hozott jelentősebb eredményt. Annál hatásosabb volt viszont a kémiai, a fizikai és a matematikai szakirodalmi kooperációs körben egyaránt a folyóirat-ellátottság felmérése, retrospektív lelőhelyjegyzékek kiadása és a reprográfiai együttműködés fejlesztése.

A hatékony és gyors reprográfiai együttműködés győzte meg a kisebb szak-könyvtárak fenntartó szerveit a külföldi folyóiratok párhuzamos rendelésének fölösleges voltáról. Külön adminisztratív intézkedések nélkül, a folyamat belső törvényszerűségeinek érvényesülése útján kialakult a folyóiratrendelések spontán koordinációja - amint azt Balázs János szakfelügyelő a Kémiai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság tevékenységének elemzése alapján megállapította.

A 131/1968. sz. MM. utasítás tehát a szakirodalmi ellátottság javításának általános célját - helyes eszközzel, a sokoldalú kooperáció fejlesztésével - eredményesen tudta szolgálni.

A Kémiai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1969 őszén kidolgozott távlati fejlesztési tervében már fontos szerepet kapott az információk korszerűsített rendelkezésre bocsátása mellett feltárásuk és visszakeresésük számítógépes módszere is.

A Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálat konkrét terveinek kialakításához jelentős segítséget nyújtott Van der Wolk, a Delfti Műszaki Egyetem könyvtárának igazgatója, aki 1968 nyarán magyarországi tartózkodása során Veszprémbe is ellátogatott; elismeréssel nyilatkozott az egyetemi könyvtár tervszerű munkájáról, a magyar vegyészek szakirodalmi igényeinek felmé-

réséről és a gépi irodalomkeresés előkészületeiről. A holland Királyi Kémikus Egyesület költségére meghívott a Nordwijk am Zee-ben tartott Computersed Chemical Information szimpóziumra, ahol a magyar kémiai szakirodalmi felmérés eredményeit ismertettem az egybegyűlt nemzetközi szakembergárda előtt.

A szimpóziumon elhangzott előadásokból azt a számunkra igen lényeges tanulságot vonhattam le, hogy szakirodalmi adattárat szerkeszteni igen költséges munka. A nagy nemzetközi cégekkel versenyre kelni reménytelen vállalkozás lenne. A kész adattárat kell - megfelelő helyről - megvenni, azután minél szélesebb körben, országos méretekben a kutatók rendelkezésére bocsátani. Ez országos kutatási, sőt a tudomány termelőerővé válását figyelembe véve: országos műszaki fejlesztési érdek. Ezért kértem a terv megvalósításához a MM, a MTA és az OMFb támogatását.

A Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálat működésének anyagi feltételei:

- megfelelő a d a t t á r,
- nagy külső memóriájú elektronikus s z á m i t ó g é p,
- az adattárhoz és a géphez egyaránt igazodó kereső p r o g r a m.

Az adattár megvételéhez a MM adott póthitelt, a gépet és a program készítéséhez szükséges szellemi kapacitást a MTA Központi Fizikai Kutató Intézetének állami vezetése biztosította - a könyvtár vezetőjének meggyőző érvelése alapján.

A Magyar Kémikusok Egyesületének védnökségét külföldi példák alapján kértük és kaptuk meg.

Igy került sor 1970 decemberében az alábbi ismertető megszövegezésére és szétküldésére, amelynek eredményeképpen 100 témával megindulhatott 1971 március elején a komplex kémiai szakirodalmi szolgáltatások újabb korszerű részeként a Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálat.

x

A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára a MTA Központi Fizikai Kutató Intézetének közreműködésével Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálatot (SzSzkSz) szervez a Magyar Kémikusok Egyesületének védnöksége alatt.

Ez a szolgáltatás lehetővé teszi a kutatók számára, hogy címjegyzék formájában hetenként értesüljenek a munkaterületükön megjelent közleményekről a Chemical Abstracts Condensates (CAC) című mágnesszalagos adattár alapján. Ez az adattár gyakorlatilag a teljes szakmai világirodalmat: a Chemical Abstracts mintegy 14 000 folyóiratból kiválogatott kb. évi 250 000 referátumának irodalmi adatait és a tárgymutatóba kerülő címszavait tartalmazza. Felhasználása a szakirodalmi információk átfutási idejét a CA-hoz viszonyítva további 4-6 héttel megrövidíti, mert a megfelelő CA füzet kinyomtatása előtt légipostával érkezik.

Előfizetői számára a SzSzKSz az információkeresés nyelvi problémáját is megoldja, amennyiben magyarul feltett kérdéseikből a szolgálat szakembere szerkeszti meg a gép számára érthető formájú "search profile"-okat angol nyelven.

Az elektronikus számítógép a "search profile"-okat összehasonlítja a mágnesszalagon tárolt adatokkal, és valósággal kiszűri belőle a feltett kérdések irodalmát.

A szolgáltatás gazdasági előnye, hogy meghatározott, szűkebb profilu intézmények számára fölöslegessé teszi a drága devizás referáló lapok előfizetését, és lehetővé teszi a képzett, nyelvtudással is rendelkező műszakiak irodalomkeresésre fordítandó munkaidejének megtakarítását is.

Az egy téma figyelésének évi előfizetési árát döntően a számítógép munkaideje és bérleti díja fogja meghatározni.

A heti irodalomjegyzék alapján kiválasztott folyóiratközlemények másolatának elkészítését is vállalja a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára oldalanként 5.- Ft-os egységáron, ha az igényelt folyóirat állományában megtalálható. Könyvtárunk az előfizetési jegyzéken szereplő kb. 700 folyóiratot úgy válogatta össze, hogy azokban a CA évi 1/4 millió referátumának alapjául szolgáló eredeti közlemények kb. 60 %-os valószínűséggel előforduljanak.

A másoló szolgálatot igénybe vevő ügyfeleink ily módon - a legspecifikusabb profilu néhány cím kivételével - devizás folyóirataik jelentős hányadát is lemondhatják.

A gépesített szakirodalomfigyelő szolgálat a hozzá csatlakozó másoló szolgálattal kiegészítve a legfejlettebb ipari államoknak az az eszköze, amely lehetővé teszi számukra a kutatások felesleges ismétlésének elkerülését, a kutatási eredmények gyors alkalmazását és a versenytársak megelőzését.

Az egyetemek és akadémiai intézmények témáin kívül - a számítógép optimális terhelésének eléréséig - ipari megbízásokat is vállalunk. A témákat és előfizetőjüket illetően a könyvtár kívánságra bizalmasan kezeli.

További részletek tekintetében szívesen ad felvilágosítást

a Magyar Kémikusok Egyesülete
megbízásából a
Veszprémi Vegyipari Egyetem
Központi Könyvtára

Veszprém, 1970. december

Dr. Kováts Zoltán
könyvtárigazgató